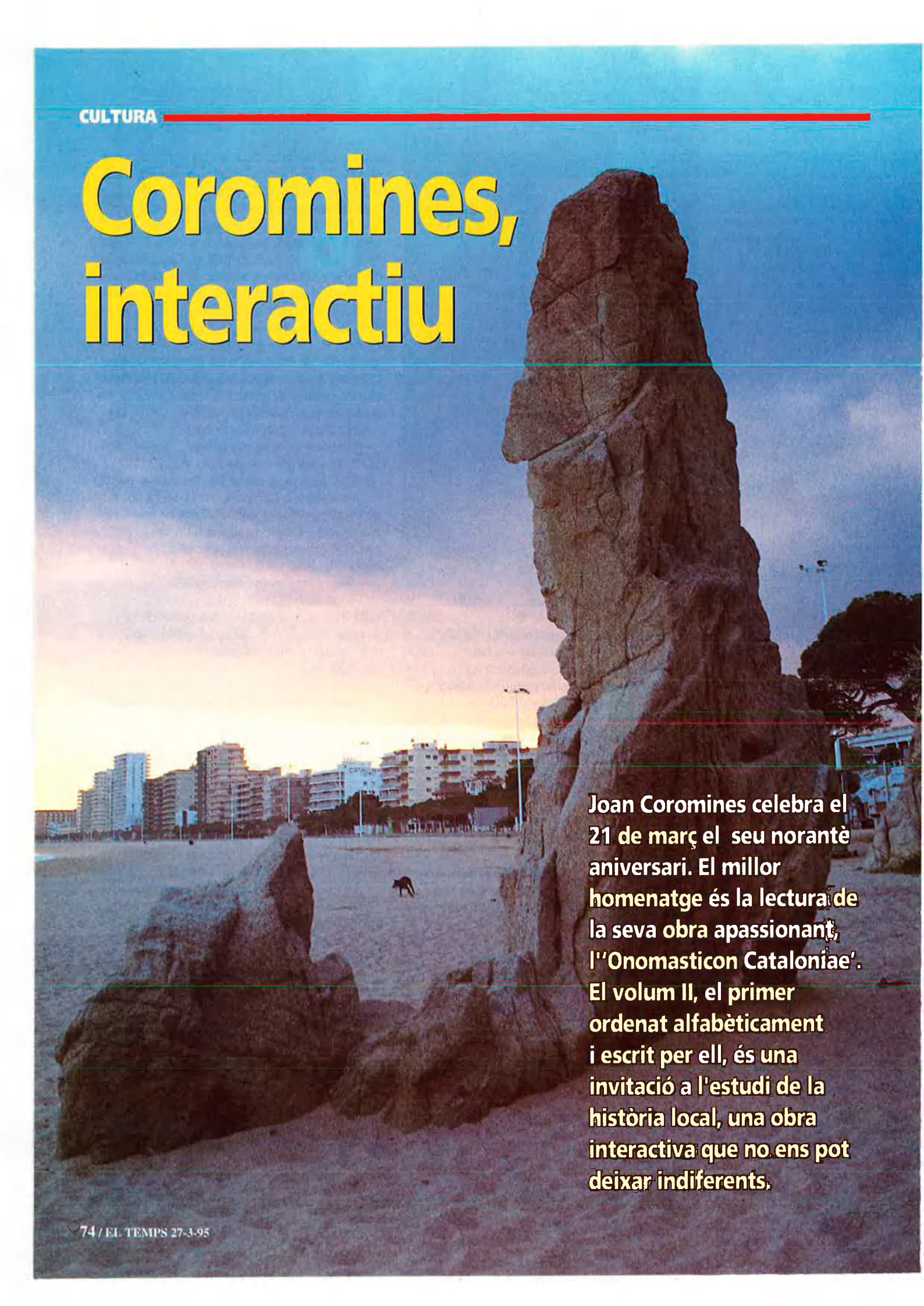

Coromines, interactiu

A tall, weathered stone monument stands on a sandy beach. The monument is composed of several large, stacked blocks of stone, showing signs of age and erosion. In the background, a city skyline is visible under a sunset sky with soft orange and blue hues. A small dog is seen running on the sand in the middle ground.

Joan Coromines celebra el 21 de març el seu norantè aniversari. El millor homenatge és la lectura de la seva obra apassionant, l'«Onomasticon Cataloniæ». El volum II, el primer ordenat alfabèticament i escrit per ell, és una invitació a l'estudi de la història local, una obra interactiva que no ens pot deixar indiferents.

Ho va apuntar en el *Diccionari etimològic* (article *carall*) i ho tracta a fons en l'*Onomasticon Cataloniae*: el Carall Bernat, penya fàl·lica més coneguda per l'eufemisme Cavall Bernat, no és un bateig. Bernat no és nom de persona, "sinó un derivat de barana, en el sentit de rodejat de timba." *Bernat* seria, doncs, una pronunciació vulgaritzant de *baranat*.

L'article *barana* de l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines (pàgina 340) és dedicat preferentment al Carall Bernat i, com molts altres articles d'aquesta nova obra del nostre primer etimòleg, constitueix un estímul intel·lectual formidable.

Interrogants del Cavall Bernat. La solució de Coromines planteja alguns interrogants. Pot convertir-se *baranat* en *bernat* tan fàcilment que no cal ni demostrar-ho? I també aquest altre: com és que hi ha Caralls Bernats a mar si no són envoltats d'espadats, com ho és el més famós i fàl·lic de tots, el de Montserrat?

Coromines esmenta l'illot Carai Bernat de les Medes i un altre a Roses, i també n'ha sentit parlar a Banyuls de la Marenda i a Colera, "tots ells arran de la costa". Hauria pogut afegir-hi els de Lloret de Mar, de la Platja d'Aro, i el que hi ha sota el far de Sant Sebastià, a Llafranc. Alguns són illots i envoltats, per tant, d'aigua i uns altres surten de terra sense estar encimbellats o fins i tot surten de la platja.

Els interrogants ens han estimulat a buscar unes altres possibles solucions fora de l'article de l'*Onomasticon*. Fora de Coromines, no hem trobat res d'interessant. La proposta que "bernat" vindria d'armat, com han dit alguns autors, no s'ha intentat demostrar o documentar mai. Ningú no s'ha preocupat de formular-ne per escrit una resposta raonada, ens han dit els professionals del gremi. Alguns d'aquests professionals ens han comentat que no es pot descartar del tot el nom de persona, entès com a símbol del mascle. Bernat, un dels tres noms medievals catalans més comuns, podria haver estat utilitzat en aquest sentit. També es podria haver arribat al Bernat nom de persona per acostament fonètic amb una paraula comuna, fenomen que s'ha donat algunes altres vegades. Aquesta via podria abonar la solució Coromines. La gent hauria convertit *baranat*, en *Bernat*.

El bernat de ferro. Però el lector corrent de Coromines ha volgut trobar una altre possible resposta en Coromines ma-

teix i per aquesta raó hem reulat fins al primer volum del seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Aquí trobem el terme *bernat*, la "barra, generalment de ferro, per barrar o tancar una porta".

Coromines, davant aquest mot d'origen incert, s'aventura a apuntar una solució enginyosa i versemblant, plena d'imaginació, solució que és un exemple més de la seva gran capacitat científica i intel·lectual, i del seu coneixement de la llengua i de la seva capacitat. Més versemblant, diu, que la possible derivació d'una variant consonàntica de barra, és suposar que sigui contracció de *baronat*, derivat de baró, en el sentit d'"assegurat", "enrobustit". El terme nàutic *barons*, recorda, indica els caps que fermen la pala del timó. L'etimologia li escauria molt bé, diu, a un "estri inanimat, insensible i evidentment identificat amb la idea d'immobilitat i resistència immòbil".

Davant el membre viril en erecció permanent, immòbil i assegurada, com és el Carall Bernat, no és més de destacar aquesta qualitat que no pas el fet que sigui envoltat de timbes? La principal virtut d'un Carall Bernat, el seu tret excepcional, allò que més admira la gent, no és únicament la seva erecció, perquè tothom, home o dona, en general n'haurà pogut tenir algun d'erecte entre les mans, sinó la seva permanent erecció. Aquesta singularitat és tan digna de destacar que, com sabem, ha justificat per si sola la redacció de tota una novel·la (*La magnitud de la tragèdia*, de Quim Monzó). El Carall Bernat seria doncs un carall bernat i ben bernat, en l'accepció que Coromines dóna

al terme "bernat". Per cert, que en algunes contrades l'os bertran, aquell que falca la columna vertebral i que, als ganduls, els costa de doblegar, és l'os bernat, ens recorda el lingüista Jordi Mascarella. Aquest bernat seria el mateix que el de la barra.

Ferrusola i Montserrat. El Carall Bernat de Montserrat sí que és envoltat de timbes, però aquesta qualitat va passar per alt a Marta Ferrusola en el parlament que va fer el dia 27 d'octubre del 1985 al peu de la penya amb motiu de l'acte del cinquantè aniversari de l'ascensió al cim. (*Vèrtex* núm. 108, novembre-desembre del 1985). La primera dama va creure que la pedra té unes altres qualitats que la caracteritzen. Aquestes qualitats s'acosten molt més a la del carall bernat que no pas a la del carall baranat.

Tot i esmentar el penyal amb el nom "oficial" i "canònic" de Cavall Bernat, va reconèixer que "per a mi té un significat tremendo". De les seves paraules es dedueix que sabia que la pedra no té pas la forma de cavall. En "veure'l de tant a la vora com no l'havia vist mai", va opinar que "davant de tot és magnífic, és potent i a més a més, malgrat el significat que té a la nostra terra, en podem estar més que orgullosos, perquè ens representa magníficament bé: és solitari, és fort i és massís, no pas una cosa flonja, és massís". La roca també li va suggerir la idea de fermesa. Potent, fort, massís i ferm. És a dir, bernat.

Cas semblant a "calçots". De ser més "bernada" aquesta etimologia del Carall Bernat, suggerida involuntàriament per Coromines, que no pas la que proposa, ens trobaríem amb un cas semblant a la dels calçots. Coromines inclou el ceballot de Valls dins l'article *calça* (pàgina 416 del volum II del *Diccionari etimològic*) i s'adona que no és una bona derivació. "És difícil que vingui d'un nom de pantalons", diu. Davant d'això, apunta, sense gaire convicció, algunes idees poc versemblants que no gosa demostrar, com un parlar morisc local o una deformació d'*escalunya*. No s'adona —tampoc no se'n van adonar el seus col·laboradors— que la solució es pot trobar en l'article anterior, *calç*, (pàgina 414) en el sentit de peu d'un vegetal. Calçar —de terra— i descalçar —de terra— una planta, o fins i tot una casa, té relació, com els calçots, amb calç. És un origen tan aparentment clar i versemblant que, en el cas que no el compartís, l'hauria hagut de desmuntar, de descalçar.

Si a un lector corrent, la lectura de l'*Onomasticon* pot resultar-li estimulante, per a un erudit o historiador local ho serà molt més. El *Diccionari etimològic* va provocar de Germà Colon, com recordaran els meus lectors d'EL TEMPS, aquesta frase: "Quan Déu va crear el món, tingué la sorpresa de veure que el senyor Joan Corominas (*sic*) ja hi era, i per això ho sap tot". Amb la hipèrbole, el filòleg castellonenc de Basilea descrivia l'actitud demúrgica mostrada per Coromines.

Déu s'humanitza. Aquesta actitud desapareix a l'*Onomasticon*. Coromines ja no ho sap tot, sobre els nostres noms de lloc, i en alguna ocasió ho reconeix explícitament. Així, enceta l'article *Batalla* dient que en fa una enumeració "sense aclarir els fonaments històrics", bo i "deixant-ho per als historiadors locals." I en l'article *Beders* escriu que toca de precisar el camí que va indicar al *Diccionari etimològic* "als erudits i historiadors locals".

Aquesta nova actitud potser es basa en el fet, cabdal, que, per manca de temps, no ha pogut consultar tota la bibliografia apareguda aquests darrers anys, com ja han observat Pere Balanà i Abadia a l'*Avui* (24-XII-1994) i Josep Moran i Ocerinjuregui a *Serra d'Or* (febrer, 1995). Les presses també han deixat articles incomplets o sense polir, de forma que molts d'ells, molt més que no els dos suares esmentats, tindran la virtut d'estimular la curiositat i la feina dels erudits i historiadors locals que Coromines no ha tingut temps de consultar. L'*Onomasticon Cataloniae* es convertirà, doncs, en una gran obra interactiva, la gran obra etimològica interactiva del tombant de segle.

Estimuis a la investigació. Alguns exemples. Sense anar més lluny, l'article *Barana* del Carall Bernat. Escriu: "Un altre a Roses, que pot ser el mateix a qui al·ludeixen les afrontacions de St. Pere de Roda en els diplomes carolingis." Una ràpida consulta a qualsevol erudit local, a Joan Badia i Homs, redactor del volum *L'Empordà* de la *Gran Geografia Comarcal* dirigida per Max Cahner, per exemple, i hauria sabut que el Carall Bernat de Roses és a mar, al Cap Norfeu, i no és el mateix del de Sant Pere de Roda, que a més no és Bernat, sinó que és conegut per Puig Carallot, com d'una altra banda ell mateix esmenta a l'article *Carall* del *Diccionari etimològic*.

Sense sortir de la Costa Brava, una altra consulta ràpida a Badia i Homs li hauria fet veure l'error de considerar la Torre Be-

Com és que hi ha Caralls Bernats a mar si no són envoltats d'espadats, com ho és el de Montserrat? Algunes solucions de Coromines planteegen interrogants.

gura de l'Estartit com a precedent del Cap Begur, quan la torre va ser construïda segles després del naixement de la vila i del topònim de Begur.

Una consulta al volum del Ripollès de la *Catalunya Romànica* (1987), o bé una trucada a l'arxiver municipal de Ripoll, li hauria evitat l'error d'incloure el mas Bebí en l'antic municipi de la Parròquia de Ripoll. Ara crea, a més de l'existent Bebí Gros i Bebí Xic del terme veí de Besora, uns inexistents Bebins a Ripoll. Cal dir que totes dues masies es troben al costat de la frontera de la Parròquia de Ripoll i que Coromines cita com a font de la seva confusió el seu quadern de viatge. Per tant, la confusió, comprensible per la proximitat fronterera, prové del seu anònim informant.

Ara que som al Ripollès podem esmentar un altre cas que demana l'ajut de l'erudit local. Parlant d'Arçamala, (pàgina 254), troba referències parcials de la riera Samala prop de Vallfogona i d'un alou antic, Archamala, que deixa sense localitzar amb precisió, i no es preocupa de constatar la vigència d'aquest topònim a la zona. Si ho hagués fet, hauria descobert un fet etimològic ben curiós, que d'una mateixa carena surten, en direcció a ves-

sants oposats, les rieres d'Arçamala i de Samala, d'etimologia comuna.

Pere Balanà, per la seva banda, ens fa saber que ha fet un article en el qual mostra la seva sorpresa en descobrir un topònim inexistent a Mequinensa dins de l'entrada Albufera, el topònim Albuera, i estableix d'on sorgeix l'error de Coromines.

Incògnites bibliogràfiques. La primera referència bibliogràfica que apareix al volum –línia 5 de l'article Pla d'Abaria – és una incògnita. Indica el número d'un volum, el XXIX, i també una pàgina i una línia, però no diu a quina obra pertany. No és una omisió involuntària, perquè s'aniran repetint al llarg de les cinc-cents pàgines del volum. A quina obra fa referència? Ens trobem amb un fet força destacat que referma el caràcter interactiu de l'*Onomasticon*. El detall ens ha mogut a actuar i després d'una investigació esforçada hem sabut una cosa que el lector desconeix, que es tracta de les llibretes de camp de Joan Coromines, les llibretes on ha anotat les informacions recollides durant les enquestes fetes entre la gent del rodal. A Josep Moran i Ocerinjuregui, l'ha sorprès que manqui la relació de la bibliografia i de les sigles utilitzades, però encara es va oblidar de dir, en la seva crítica a *Serra d'Or*, que en molts casos ni tan sols apareix cap sigla.

Les presses també sembla que han acompanyat l'edició del llibre i així hi hem trobat un nombre d'errades sorprenent, sobretot si el comparem amb la curiosa correcció de textos del *Diccionari etimològic*. Nosaltres n'hem trobades a les pàgines 56, 72, 124, 265, 267, 310, 351, 403, 436 i 443. Són poques amb relació a la magnitud del volum, però moltes comparades amb l'obra anterior.

La veu personal. A més de la important veu científica, l'*Onomasticon*, potser en menor grau que no l'etimològic, recull la veu personal del patriota Joan Coromines. Uns exemples.

De Catelani-Lacetani "ha sortit el sant nom dels Catalans", diu a la pàgina 45.

Albelda, poble de la Llitera, va ser atribuïda absurdament a Aragó perquè va ser una "població conquerida amb gran esforç, només amb la sang i el talent militar i polític dels catalans, i que obrà com a peça cabdal en la constitució de la unitat i poder estatal de Catalunya".

No tinguem la mateixa pretensió sobre l'Alguer. És una "ciutat catalana de l'illa de Sardenya", però "pertany a l'illa i nació sarda, i a l'estat italià, i no hi ha cap

català sensat que pensi a discutir-ho”.

El record patriòtic apareix a l'article Ardenya: “Pla d'Ardenya, en el Baix Llobregat, altiplanície deserta, llavors molt obscura i desconeguda, on les milícies del Dr. Miquel Baltà i Francesc Macià férem exercicis pre-militars en els anys 1924-5 preparant el cop contra el dictador, que no reeixí, a Prats de Molló i Garraf (1926), visitat per mi i un centenar de partidaris del Gran President una vintena de vegades”.

Més records polítics. Cita el nom de Beuda oït el 1943 “de boca de Francesc Cambó, la família del qual n'era oriünda (quan jo li demanava gestions per a Nicolau d'Olwer, pres pels nazis, i per imprimir la Miscel·lània Fabra)”.

L'home adolorit davant el país li fa preguntar-se el per què fer història de les seves relacions valencianes “si tan pocs valencians —¿qui no ho preveuria ja?— voldran saber-ho” (p. 92). I el record de l'òpera *Euda d'Uriac* d'Amadeu Vives, “avui menystinguda i ignorada”, li provoca aquesta exclamació: “Pobres de nosaltres!” (p. 180).

El menjacapellans. L'home crític d'algunes actituds negatives de l'Església catòlica apareix de forma clara en dos articles del volum. Bo i comentant els dubtes que uns altres, no ell, tenen de l'arabisme Alió, confessa que ignora si els monjos de Santes Creus i Poblet cercaven una etimologia diferent, però implícitament ho sospita per la possible actitud dels religiosos de fer-los invocar un “Mohammed vade retro!”.

El segon article és Ascó. L'home que invoca Déu perquè tanqui la nuclear, acaba posant un bisbe a la picota, en la mateixa frase: “Fem vots perquè Déu ens deslliuri, sense desastres, de l'amenaça terrible que hi ha muntat el capital internacional, amb la indiferència dels nostres governants, i amb la protecció del bisbe de Tortosa (que ha posat als capellans d'allà el veto de concórrer a les manifestacions del poble contra aquest monstre estranger)”.

Per cert, que un “bisbe recent”, en aquest cas castellà, va ser decisiu en l'adopció de la grafia errònia Os, en fer un comentari, “rebutat d'anar sobre una mula o cavall, el ventrut i panúrgic personatge!”.

Les atzagaides als col·legues. El capítol de les atzagaides als col·legues, el podríem obrir amb Ramon Aramon i Serra. En l'entrada *Begudà* recorda que una troballa seva, de Coromines, va fer l'ob-

jecte d'una comunicació a la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en sessió del 21-V-58, i que en l'edició posterior de l'ALCM “es resumeix la meua comunicació sense citar-me”, i sense desfer una errada anterior. En aquest resum, Coromines hi veu la possible intervenció d'Aramon: “Si en aquella sessió hi era En Moll o li ho va transmetre el secretari Aramon (amb els seus habituals malentesos i “amistosos” silencis) no ho sé”.

Así i Escolano reben de valent. El primer és desqualificat sempre i el segon és un “impostor” (p. 412). Carreras Candi és un “savi tan presumtuós com ignorant en lingüística”, que “no tenia coneixement de la història dels sons, ni mirava prim en geografia” (p. 103). També li retreu, al “bo de CCandi”, “que només transitava per Catalunya en ferrocarril” (p. 484). L'estudiós d'àrab Pere Balanyà (*sic*) és “autor d'un lamentable llibre arabòman” (p. 129). I Josep Iglésies, en publicar unes llistes, “treballava de batalla” (p. 244).

Més crítiques. A la pàgina 246 parla del Maresme de Llevant i, en una nota, comenta: “Així és com es pot designar la part del Maresme a l'Est de Mataró; dir-ne “Alt Maresme”, com ho veig ara en

certs anuncis, no solament és expressar-se absurdament, sinó posar en vergonyós ridícul els administradors, que no veuen més que el mapa mural de la Vila (on aquests pobles van... a dalt!)”. Si ho ha vist ara en un anunci, vol dir que no ha llegit el volum del Maresme de la *Gran Geografia Comarcal* dels seus amics Max Cahner i Antoni Pladevall, on la comarca és dividida en Alt i Baix Maresme...

Pel que fa al capítol dels elogis, Antoni Pladevall és el “nostre amic” i “el nostre savi amic”. També són elogiats els Hurtado, B. Artola, Norbert Font, Joan Fuster, Jordi Valor —“valent pedagog i escriptor” (p. 102)—, i Bladé i Desumvila.

Josep M. Espinàs, el més elogiat.

Les citacions d'escriptors són molt més pobres que no en el *Diccionari etimològic*. La diferència, aquí, és considerable. El pare, Pere Coromines, no recordo que l'esmenti. Però en aquest àmbit hi ha una excepció notable, Josep Maria Espinàs. Si els noms de Verdager o de Pla hi apareixen tan sols un cop o dos, el d'Espinàs l'hi hem trobat en deu ocasions. I, a més, en una d'elles l'utilitza com a prova etimològica. I no són citacions fredes, sinó molt afectuoses: “Intel·ligents impressions d'un vivaç visitant” (p. 7); “val la pena de llegir la descripció que fa de l'abandonament Josep Maria Espinàs, en el bell llibre *A peu per l'Alt Maestrat*, pàgines plenes de l'emoció que causa la desaparició d'aquesta vida muntanyenca, trèmula de la tragèdia individual de noves ànimes rústiques: magnífica reeixida literària” (p. 73); “descripció suggestiva” (p. 379).

De Sanchis Guaner, en discrepa en més d'una ocasió. Li retreu que s'oposi a la denominació Algar de Palància: “SGuarner, que tenia una estranya mania, bastant arbitrària, contra el nom Palància, pretén que aquest municipi s'anomeni Algar ras i curt, confusionàriament, com si fos lloc únic d'aquest nom”. I sobre l'Atzúbia, comenta: “Lamentablement Sanchis Guaner (desoïnt el consell de les meves cartes) va posar L'Atzúvia en el seu Nomencl. de 1966, induït per la falsa etimologia d'Asín”.

La nota editorial del llibre informava que “en el moment de publicar aquest segon volum (el primer escrit majoritàriament per ell) l'autor ja ha acabat de redactar completament tot l'*Onomasticon Cataloniae*”. No es podia donar una notícia millor.

Lluís Bonada